

MIKÄ HAUTASI MIETINNÖN? — VUODEN 1915 KIELIOPPIKOMITEAN MIETINNÖN KOHTALOSTA

Vuonna 1843 säädetty koulujärjestys toi Suomen kouluissa latinan rinnalle niin sanottujen uusien kielten — saksan, ranskan ja venäjän — opetuksen. Myös suomen kielen opetus koki nousukautta. Opetusta hankaloitti oppikirjojen puute ja se, että kieliopin opetus oli hunningolla; ei osattu päättää, opetetaanko kielioppia uusien kielten vai suomen yhteydessä (Hakulinen 15.2.1996). Myös käytetty terminologia ja kielioppitermien määritelmät olivat sekavia. Käsitys kieliopin järjestelmästä koki murroskautta.

Keisarillinen senaatti otti askeleen kohti tilanteen selkiyttämistä perustamalla kielioppikomitean marraskuussa 1885. Komitea julkaisi mietintönsä heinäkuussa 1886, ja se tuli painamaan leimansa 1800-luvun lopulla käytettyihin koulukielioppeihin. Tässä mietinnössä oli kuitenkin huomattavia puutteita, minkä vuoksi Keisarillinen Senaatti päätti Koulutoimen ylihallituksen ehdotuksesta asettaa uuden kielioppikomitean niinkin pian kuin vuonna 1906. (Komiteamietintö 1915: 2.) Komiteaan kuuluivat Ralf Saxén, E. N. Setälä ja I. Uschakoff.¹

¹ Komitean kokoonpanossa tapahtui useita muutoksia (Komiteamietintö 1915: 3). Tämä oli lopullinen kokoonpano.

Uuden komitean tehtäväksi tuli yhtenäistää yleinen oppisanasto ja kieliopillinen termistö yhtenäisyyden ja yhdenmukaisuuden aikaansaamiseksi kieliopin opetuksessa (KM² s. 2–3). Tehtävä osoittautui vaikeammaksi kuin komitean jäsenet aluksi kuvittelivat; he huomasivat, että terminologian yhtenäistämiseksi oli luotava uusi kieliopillinen järjestelmä. Tämä työ vei lähes kymmenen vuotta. (KM s. 5.)

Mietintö oli aikanaan hyvinkin moderni, mutta sekä tiedeyhteisössä että koulu maailmassa se jäi unohtuiksi. Sen sijaan opetuksen peruspilariksi vakiintui Setälän laatima kielioppi, joka edusti vanhakantaisempaa näkemystä kielestä kuin komiteamietintö.

KIELITIETEEN UUDET TUULET

Historiallis-vertaileva kielentutkimus oli tuonut mukanaan uudenlaisen käsityksen kielen olemuksesta, mutta kieliopin järjestelmä ei ollut muuttunut sen tahdissa. Komitea toteaa mietinnössään, että vielä 1900-luvun alussa »yleisimmin käytetty kieliopin järjestelmä polveutuu verraten vähin muutoksin antiikin grammatikoista». (KM s. 5.)

Vanha järjestelmä oli kuitenkin jo alkanut kohdata kritiikkiä. Uudet tuulet puhalsivat Euroopasta. Uusi kieliopillinen ajattelu kritisoi mm. aiemmin vallinnutta tapaa kuvata kaikkia kieliä yhden kielen, perinteisesti latinan, mallin mukaan. Nyt lähdettiin siitä, että kutakin kieltä tuli kuvata sen oman luonteen mukaisesti. (Esim. Ries 1894: 12–13; Jespersen 1965 [1924]: 47.) Myös käsitys merkityksen ja muodon suhteesta oli alkanut muuttua. Jespersen (mts. 60–62) toteaa, että tapa määritellä kieliopilliset kategoriat muodon perusteella johtaa umpikujaan. Kategoriat määräytyvät mer-

kityksen, eivät muodon perusteella. Merkitys taas selviää, kun katsotaan, missä yhteydessä määriteltävä kielenaines on lauseessa.

Myös pragmatiikan ensiaskeleita otettiin. Jespersen (mts. 17) määritteli kielen »inhimilliseksi toiminnaksi» ja nosti esiin käsitteet puhuja ja kuulija. Hän poikkesi eurooppalaisen kielitieteen pitkästä perinteestä myös sikäli, että hän asetti puhekielen kirjoitetun kielen edelle: hän kirjoittaa, että emme ikinä kykene ymmärtämään, mitä kieli on ja kuinka se kehittyy, jos emme ota huomioon »puheen ja kuulemisen toimintaa» ja jos hetkeksikin unohdamme, että kirjoitus on vain puheen korvike.

Komitea oli omaksunut kielitieteessä heränneen muutoksen hengen. Monet sen ratkaisuisista käyvät yksiin Jespersenin ajatusten kanssa, ja komitea lähettikin mietinnön mm. Jespersenille kommentoitavaksi. Jespersenin, kuten lähes kaikkien muidenkin asiantuntijoiden, arvio mietinnöstä oli kiittävä (ks. KM s. 8).

KOMITEANTYÖ

Vanhan kielioppikäsityksen mukaan kielioppi oli jaettu äänneoppiin, muotooppiin ja lauseoppiin. Jakoa muotooppiin ja lauseoppiin ei komitean mukaan voinut hyväksyä. Raja lauseopin ja muotoopin välillä nähtiin keinotekoiseksi. Komitea jakoikin kieliopin uudessa järjestelmässään Noreenin tunnetuksi tuoman mallin mukaan äänneoppiin, muotooppiin ja merkitysoppiin. Lauseoppi tuli osaksi muotooppia (ks. myös Jespersen mt.), ja semantiikalle annettiin itsenäinen sijansa kieliopin järjestelmässä. (KM s. 71, 74.)

Komitea kritisoi vallitsevaa lauseenjäsenystapaa siitä, että lauseet pilkotaan heti analyysin alkaessa liian pieniin osiin. Tämä

² KM = Komiteamietintö 1915.

johtaa siihen, että analyysi antaa yleensä väistämättä väärän kuvan lauseen sisällöstä. Komitean käsityksen mukaan lause jakautuu jäseniin, jotka voivat sisältää useamman kuin yhden saneen. Sen tähden esimerkiksi subjektiksi on käsitettävä koko se sanelliitto, joka on ryhmittynyt edussaneen³ ympärille. Komitea tähdentää, etteivät edussaneet sellaisinaan ole suhteessa toisiinsa, vaan suhteessa toisiinsa ovat itse jäsenet. (KM s. 67–69.)

Sen lisäksi, että tämä jäsentelytapa on johdonmukaisempi kuin entinen, siitä on komitean mukaan »sekin etu, että koko lauseen jäsenitys muodostuu oppilaille hedelmällisemmäksi ja ajatusta kehittävämmäksi kuin nykyään» (KM s. 70).

Tehtävänsä mukaisesti komitea puuttui myös vallitsevan terminologian sekavuuteen. Esimerkiksi käytössä oleva lauseen määritelmä oli epätarkka: yhtäältä lauseeksi kutsuttiin ajatuksen ilmausta, toisaalta sillä tarkoitettiin jotakin tiettyä kielellistä muotoa. Komitea ehdotti (KM s. 81), että otettaisiin käyttöön eri termit yksinkertaisen ajatuksen kielelliselle ilmaukselle ja sellaiselle kielelliselle ilmaukselle, jossa on finiittiverbi. Se suositteli termejä *lause* ja *jakso*, joista *lause* tarkoittaisi ajatuksen kielellistä ilmausta ja *jakso* muodollista määritelmää. Näin siis lause määriteltäisiin ajatuksen kielelliseksi ilmaukseksi muodosta riippumatta.

Komitea valittelee, että entisten termien *päälause* ja *sivulause* sijaan olisi tämän terminologian mukaan otettava termit *pääjakso* ja *sivujakso*, mutta on kuitenkin sitä mieltä, että opetuksen tuleva etu tulisi asettaa hetken mukavuuden edelle. (KM s. 81.)

Termien *lause* ja *jakso* rinnalle komitea ehdottaa vielä erityistä termiä sellaiselle lausumalle tai lausuman osalle, jonka pu-

huja käsittää läheisesti yhteenkuuluvaksi kokonaisuudeksi. Tällainen lausuma saattaisi olla joko yksinkertaisen ajatuksen tai ajatusten sarjan ilmaus. Tällaiselle lausumalle komitea ehdottaa termiä *virke*. (KM s. 81–82.)

Ehdotetuista termeistä ainoastaan *virke* meni läpi. Tämä johtunee siitä, että Setälä otti sen käyttöön jälkipolven kanonisoimassa lauseopissaan. Sen sijaan olennaisempi uudistus, lauseen käsitteen selkiyttäminen, jäi unholaan. Siro (1964: 12) sanoo lauseoppinsa johdannossa seuraavaa: »Lausetta ovat jo useat kielentutkijapolvet yrittäneet määritellä, mutta huonolla menestyksellä. Ei ole keksitty moitteetonta lauseen määritelmää.» Syy on mainittu jo mietinnössä: lauseen määritelmän alle on yritetty mahduttaa kaksi eri asiaa.

Kielioppikomitean mietinnöstä ja sen edustamasta katsantokannasta kumpuaa aivan uudenlainen oppimiskäsitys: käsitys, joka asettaa ymmärtämisen ulkoaoppimisen edelle. Esim. vuoden 1885 kielioppikomitea oli halunnut tehdä selvät määritelmät, jotka olisi helppo opetella ulkoa (Hakulinen 15.2.1996). Vuoden 1915 kielioppikomitea puhuu ajatuksen kehittämisestä ja tähdentää (KM s. 75), että koulukieliopissa pitäisi välttää »jyrkästi systematiseraavaa esitystä».

Kaksi vuotta mietinnön ilmestymisen jälkeen kielioppikomitean jäsen Ralf Saxén kirjoitti artikkelin kieliopin opetuksesta äidinkielessä. Hänen mielestään äidinkielen opetuksen tärkein tehtävä on opettaa oppilaita tekemään havaintoja kielestä. Tämä on tärkeämpää kuin kielioppinoppien hallitseminen. Saksalaista pedagogia lainaten Saxén toteaa, että äidinkieltä ei pidä oppia »kuin toista latinaa». (Saxén 1917: 337–338.) Jespersenin näkemys kieliopin alkeisopetuksesta muistuttaa edellistä: hän pani-

³ Komitea ehdottaa yhtenä uudistuksena termin *edussane* käyttöä jäsenen pääsanasta.

si oppilaat lukemaan tekstejä ja tekemään niiden pohjalta havaintoja kieliopista.

»By proceeding in this way through the various classes he will gradually acquire enough of the 'grammatical instinct' to be able to understand further lessons in accidence and syntax in his own and foreign languages.» (Jespersen 1965 [1924]: 62–63.)

Aika ei kuitenkaan ollut kypsä vastaanottamaan uutta pedagogiikkaa.

MITTELÖ MIETINNÖN KOHTALOSTA

Kasvatusopillinen yhdistys asetti valiokunnan arvioimaan kielioppikomitean mietintöä. Valiokuntaan kuuluivat J. M. Granit, H. F. Soveri, Victor Zilliacus ja Adolf Streng, joka ansainnee erityismaininnan kahdestakin syystä: Streng oli latinisti ja edusti täysin erilaista kielioppikäsitystä kuin komitea.⁴ Ehkä vielä mielenkiintoisempaa on se, että Streng oli kielioppikomitean alkuperäinen puheenjohtaja. Koska hänet kuitenkin oli valittu myös koulukomitean jäseneksi, hän luopui paikastaan lähestulkoon samantien. Puheenjohtajan paikan peri E. N. Setälä.

Valiokunnan lausunto julkaistiin Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirjassa vuonna 1915. Valiokunta välittelee, ettei se ole ajanpuutteen vuoksi voinut perehtyä siihen tieteelliseen, eri kieliiä koskevaan kirjallisuuteen, jota komitea on hyödyntänyt. Se nojaakin arvostelunsa lähinnä alkeisopetuksesta saavutettuun kokemukseen.

Valiokunta tyrmäsi mietinnön. Sen mielestä kielioppikomitean esittämä malli ei sovi alkeisopetukseen. Se ei ole tarpeeksi

yksinkertainen ja helposti tajuttava: monet määritelmät ovat alkeisopetusta varten liian abstraktisia ja sisällöltään epämääräisiä, minkä lisäksi »on komitea järjestelmänsä ottanut useita käsitteitä ja niitä vastaavia termejä, joita ei ennen ole kieliopetuksessa käytetty». (Lausunto 1915: 453.)

Valiokunta perustelee torjuvaa kantaansa muun muassa sillä, että on arveluttavaa ottaa käyttöön sellaista tarkastelutapaa ja terminologiaa, joka eroaa muiden kansojen kielenopetuksessa yleisimmin käytetystä. Edelleen valiokunta syyttää kielioppikomitean ehdotusta siitä, että se tieteellinen systeemi, johon mietintö nojautuu, ei olisi yleisesti hyväksytty ja tarpeeksi testattu. Tärkeänä pulmana valiokunta pitää myös sitä, että jos Suomessa omaksutaan uusi kielioppimalli, kielenopetus eristyy muiden maiden tavasta opettaa ja tuottaa lisävaikeuksia opintojen jatkamisessa. Toisaalta valiokunta kuitenkin vaatii, ettei tiedettä saa sotkea opetukseen. (Mts. 454.)

Lauseen ja jakson erottamista valiokunta vastustaa sillä perusteella, että se ei valiokunnan mielestä edistä käsitteiden selventämistä. Valiokunta on sitä mieltä, että sivulauseetkin ilmaisevat ajatuksen, »jos kohta tämä ajatus erityisten kielellisten erikoismerkkien avulla on joutunut niin likeiseen yhteyteen toisen ajatuksen kanssa, että se semmoisenaan esiintyy sen kokonaisajatuksen osana, joka vasta molempien yksityisajatusten yhtymisessä ja sen kautta tulee täydellisesti ilmaistuksi». Valiokunta nojaa näkemyksensä latinaan sekä kielihistorialliseen kehitykseen. (Mts. 455.)

Uusi lauseenjäsennystapa ei sekään valiokunnalle kelpaa. Valiokunta toteaa, että opetettavasta kielestä ja oppilaiden kehitysteestä riippuu, voidaanko käyttää kielioppikomitean mallia vai pitäydytäänkö enti-

⁴ Komitea (KM s. 72) mainitsee Strengin Latinan kieliopin esimerkkinä sellaisen kielioppijärjestelmän soveltamisesta, joka ei tuota tyydyttävää tulosta (ks. myös Setälä 1916: 86).

sessä jäsentelytavassa. Vieraiden kielten opetukseen uusi malli ei valiokunnan mielestä sovi ollenkaan, sillä oppilaiden on opittava muodostamaan virheettömiä lauseita. Siihen taas päästään siten, että oppilaat totutetaan »etusijassa tarkastamaan yksityisten lauseenosien esiintymismuotoja ja niiden vaikutuksia toinen toisiinsa». Vasta kehittyneemmiltä oppilailta voidaan vaatia, että he kykenisivät välittömästi toteamaan lausejaksossa esiintyvät sanayhtymät. (Mts. 459.)

Lisäksi valiokunta puuttuu terminologiaan. Komitean ehdottama terminologia ei valiokunnan mielestä luo selvää kuvaa kielestä, sillä se on liian yksityiskohtainen. Termien *rinnastus* ja *alustus* käyttäminen konkreettisesti merkityksessä taas tuntuu valiokunnan mielestä loukkaavalta (mts. 459). Valiokunta kritisoi myös sitä, että joissakin komitean määritelmissä esiintyy sellaisia käsitteitä, jotka selitetään vasta myöhemmin (mts. 461). Valiokunta ei siis ota huomioon sitä, että kielioppikomitean tarkoituksena ei ollut tehdä kouluille kielioppikirjaa vaan luonnostella opetuksen suuntaviivoja (ks. KM s. 75).

Seuraavana vuonna (1916) Kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirjassa ilmestyi E. N. Setälän vastine valiokunnan lausuntoon. Setälä toteaa, että kielioppikomitea on ottanut valiokunnan muistutuksia huomioon siinä määrin kuin se on ollut mahdollista. Olennaisilta osin tämä ei kuitenkaan ole onnistunut, »sillä valiokunnan lausunto lähtee katsantotavasta, joka on täydellisenä vastakohtana komitean omaksumalle» (mts. 75). Setälä muistuttaa myös, että osa valiokunnan moitteista kohdistuu mietinnön korrehtuurivedokseen, jota siis jo oli osittain muutettu.

Setälää masentaa se, että »niinä ’muutamana iltahetkenä’, jotka valiokunnalla on ollut käytettävänä, se on kumonnut kaiken sen, mitä komitea lukuisina sekä päi-

vä- että iltahetkinä vuosien kuluessa on yrittänyt rakentaa». Hän on pahoillaan myös siitä, että valiokunta ei ole miettinyt, olisiko mietinnössä kenties jotain edistyksestä, vaan on asettunut joka asiassa vanhoilliselle kannalle ja haluaa puristaa suomea latinan muottiin. (Mts. 76–77.)

Setälä on eri mieltä valiokunnan kanssa siitä, onko arveluttavaa asettua kieltenopetuksessa toisenlaiselle kannalle kuin muut maat: »Jos komitean esittämä katsantotapa toteutettaisiin, Suomessa kieliopetus asettuisi tieteellisessä suhteessa uudenaikaisemmalle ja johdonmukaisemmalle kannalle kuin millä kieliopin esitys muiden maiden kouluopetuksessa vielä on». Suomi eroaa indoeurooppalaisista kielistä olennaisesti — seikka, joka edellyttää, että kieliopillinen järjestelmä ja terminologia Suomessa asetetaan laajemmalle pohjalle kuin maissa, joissa opiskellaan ainoastaan indoeurooppalaisia kieliä. (Mts. 77.)

Setälä kummastelee sitä, että valiokunta puoltaa sellaista kieliopillista järjestelmää, joka on jo vanhentunut sekä tieteelliseltä kannalta hylättävä (mts. 77). Vastineessaan hän viittaa useasti jo mietinnössä esiteltyihin painaviin perusteluihin.

Setälä ei pidä mielekkäänä valiokunnan näkemystä, että kielioppi tulisi edelleen jakaa vanhan järjestelmän mukaan. Hän kritisoi valiokuntaa siitä, että se pitää kieliopin lähtökohtana muodollisen logiikan käsitteitä eikä todellista kieltä, joka ei ole looginen, vaan psykologinen rakenne (mts. 85). Valiokunnan mielestä alkeisopetuksessa on joskus välttämätöntä pystyttää sellaisiakin rajapyykkejä, jotka eivät aina pidä paikkaansa (Lausunto 1915: 462). Setälä kysyy kuitenkin, voiko kielen olemuksen kanssa ristiriitainen esitys olla enemmän lapsentajuinen kuin sellainen, joka perustuu kielen todelliseen elämään (1916: 87).

MIKÄ LOPPUJEN LOPUKSI KAATOI MIETINNÖN?

Yleisesti ottaen kielioppikomitean mietintö vaikuttaa hyvinkin modernilta. Mietinnössä on onnistuttu yhdistämään kielitieteen filosofinen ja didaktinen perinne hedelmällisellä tavalla: kielen olemuksen pohtiminen ja opetuksen tarpeet kulkevat käsikäden. Ennen kaikkea mietinnössä miellyttää perusteleva pohdiskelu ja selkeys.

Mietinnöstä käy ilmi, että tekijät ovat olleet erittäin hyvin perillä siitä, mitä kielitieteen kentällä oli tapahtunut ja tapahtui parhaillaan. Uusia ehdotuksia ei kuitenkaan hyväksytty sellaisenaan, vaan myös niihin suhtauduttiin kriittisesti. Mietinnön vastustus sen sijaan liikkui jokseenkin hataralla pohjalla. Yksi vastustajien pääargumenteista oli se, että oppilaat eivät voi tajuta komiteamietinnön ehdottamaa lauseenjäsennystapaa. Se oli muka liian tieteellinen.

Mietintö jakoi ihmiset kahteen leiriin. Mietinnön puolustajat korostavat ymmärtämisen ja kokonaisuuksien merkitystä. Vastustajat jättivät kokonaisuuden vähemmälle ja pitivät sitä jopa vältettävänä.⁵ Valiokunnalle ymmärtämistä tärkeämpää on se, että oppilaat oppivat muodostamaan virheettömiä lauseita.

Kasvatusopillinen valiokunta toteaa mietintönsä alkulauseessa, ettei heillä ole ollut aikaa perehtyä komiteamietinnön taustalla olevaan kielitieteelliseen ajatteluun. Monissa kohdin vaikuttaa myös siltä, ettei valiokunnalla ole ollut aikaa perehtyä edes mietintöön kokonaisuudessaan. Tuntuukin uskomattomalta, että näin suuri ja perinpohjin mietitty työ olisi kaatunut niin heppoisin perustein.

Ei liene varmaa tietoa siitä, kuka tai mikä loppujen lopuksi kaatoi mietinnön. Ilmeisesti Kasvatusopillinen valiokunta oli kuitenkin avainasemassa — kaikki muut tahot nimittäin puolustivat mietintöä. Valiokunnan keskeisestä asemasta kertoo myös Setälän (1916: 73) maininta siitä, että vastaus valiokunnan lausuntoon oli tarpeellinen, koska »lausunto kuvastaa suurta arvovaltaa nauttivalla taholla vallitsevia mielteitä ja koska se kenties, jos se saapi jäädä ilman vastahuomautuksia, voi ratkaisevasti vaikuttaa mietinnön kohtaloon».

Varmaa on, että mietinnön kohtalo oli epäselvä vielä vuosia ilmestymisen jälkeen. Lauseoppinsa 9. painoksen alkulauseessa vuodelta 1919 Setälä kirjoittaa:

»Koska ns. kielioppikomitean mietinnössä esitetyn uuden järjestelmän kohtalo edelleenkin on ratkaisematon, tarvitaan kouluissamme vielä ainakin joku aika eteenpäin vanhan järjestelmän mukaisia oppikirjoja.»

On kuitenkin ilmeistä, että Setälä kuvitteli mietinnön muuttavan kieliopin opetusta. Suomen kieliopin 5. painoksen alkulause vuodelta 1908 alkaa seuraavasti:

»Koska hallituksen asettama n.s. kielioppikomitea aikoo ehdoittaa melkoisia muutoksia kieliopin esitykseen, mutta sen työ monenlaisten esteiden vuoksi ei ole vielä valmistunut, en ole ryhtynyt tähänkään painokseen tekemään muuta kuin pieniä korjauksia.»

Mutta miksi Setälä ei vienyt mietintöä läpi? Eikö Setälällä suomen kielen professorina ollutkaan rajatonta arvovaltaa? Vai syntyi-
kö arvovalta vasta jälkipolvien silmissä?

⁵ I. A. Heikel (1918: 102) kirjoittaa arvostelussaan Saxénin kieliopista »Huvudsaken vid all syntaktisk betraktelse är att åtskilja formerna, hänföra orden riktigt och ange den betydelse ett ord får på grund av sin grammatiska ställning. Analysen är det viktiga och för uppfattningen fruktbringande. Syntesen måste på grund av de språkliga uttryckens brokiga mångfald spela en underordnad roll och verkar ofta blott förvirrande.»

Yksi vaikuttava tekijä saattoi olla ajan puute. Vaikka Setälä oli professorin virassa vuoteen 1930, hänen aikansa kului 1900-luvun puolella pääasiallisesti muissa tehtävissä: senaattorina, kansanedustajana ja suurlähettiläänä. Suomen poliittisen tilanteen huomioon ottaen nämä tehtävät veivät varmasti aikaa ja energiaa.

Saattaa myös olla, että Setälän yliopistovalta ei riittänyt muuttamaan koulumaailmaa, joka »nojaten pääasiassa alkeisopetuksesta saavutettuun kokemukseen» pysyi seisomaan porttina kaikenlaisten uudistusten edessä. Vaikka Setälä olisi voinut kirjoittaa uuden lauseopin, hän ei ehkä olisi saanut opettajia käyttämään sitä. Samoin on otettava huomioon Setälän kanta kieliopin opetuksesta äidinkielessä ja vieraissa kielissä: Setälä sanoo vastineessaan valiokunnalle (1916: 82), että komiteamietintö joko hylätään tai hyväksytään. Hänen mielestään kaikkein huonoin — ja siksi myös mahdoton — vaihtoehto on se, että kieliopia opetettaisiin äidinkielessä ja vieraissa kielissä eri järjestelmän mukaisesti.

Yksi yritys uuden kielioppisysteemin uuttamiseksi kouluopetukseen kuitenkin tehtiin. Kielioppikomitean jäsen Ralf Saxén kirjoitti ruotsinkielisen äidinkielen oppikirjan uusien periaatteiden mukaisesti jo vuonna 1916 ja toisen heti vuonna 1917. Kirjat eivät kuitenkaan voittaneet suosiota. Arvostelujen (ks. Heikel 1918 ja Hortling 1920) perusteella kirjat eivät olleet kovin onnistuneita; yrittäessään yksinkertaistaa kielioppikomitean työtä Saxén onnistui monimutkaistamaan määritelmiä ja sekoittamaan kaksi järjestelmää.

Suomen kielen puolella seuraava yritys uudistaa vallitsevaa järjestelmää oli vasta Penttilän kielioppi 1957 — jonka tiedeyhteisö tyrmäsi. Uusia kielioppeja ei hyväksytty Setälän teoksen seuraajiksi. Lienee kuitenkin selvää, että Setälä oli asettunut uuden systeemin kannalle ja olisi ollut val-

mis uudistamaan oman lauseoppinsa.

Vaikka Setälä komiteatyönsä ja valiokunnalle kirjoittamansa vastineen perusteella ilmiselvästi korosti ymmärtämisen merkitystä oppimisessa, hänen lauseoppinsa edustaa päinvastaista linjaa. Leiwon (1996: 97) mukaan se on »muodollisiin kriteereihin perustuva nerokas rakennelma». Paavo Siro kommentoi sitä teokseksi, joka on mahdoton ymmärtää ja joka on siksi opeteltava ulkoa (Siro 1996: 12).

Lauseoppi oli Setälän nuoruudentyö. Lieneekin ilmeistä, että se ei sisällä Setälän kirkkainta kieliopillista ajattelua. Siksi tuntuu irvokkaalta, että jälkipolvi on kanonisoinut sen eikä sitä työtä, minkä Setälä teki kielioppikomiteassa. ■

MARJO SAVIJÄRVI

Unikkopolku 6 A 16, 01300 Vantaa

Sähköposti: *Marjo.Viinisalo@Helsinki.Fi*

ANNUKKA VARTEVA

Toinen linja 23 A 37, 00530 Helsinki

Sähköposti: *Annukka.Varteva@Helsinki.Fi*

LÄHTEET

HAKULINEN, AULI: Fennistiikan suuntauksia.

Luentosarja Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksessa keväällä 1996.

HEIKEL, I. A. 1918: En ny lärobok enligt grammatikkommitténs principer. – Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja s. 96–106.

HORTLING, IVAR 1920: Grammatikkommitténs betänkande och doktor Ralf Saxéns läroböcker. – Suomen kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja s. 165–171.

JESPERSEN, OTTO 1965 [1924]: The philosophy of grammar. The University of Chicago Press, Chicago.

Komiteamietintö 1915. Kieliopillinen luonnos. Ehdotus yhteisiksi termeiksi ja

- määritelmiksi. Komiteamietintö 6/1915.
- Lausunto 1915. Lausunto jonka Kasvatustieteiden Yhdistykselle antoi sen lokakuun 2 päivänä 1915 kielioppikomitean mietintöä tarkastamaan asettama valiokunta. – Suomen kasvatustieteiden yhdistyksen aikakauskirja s. 453–463.
- LEIWO, MATTI 1996: Setälän lauseopista pedagogiseen kielioppiin. Virkaanastujaisesitelmä Jyväskylässä 10. marraskuuta 1995. – *Virittäjä* 100 s. 97–101.
- RIES, JOHN 1894: *Was ist Syntax?* N. G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, Marburg.
- SAXÉN, RALF 1917: *Undervisningen i modersmålets grammatik. Några synpunkter.* – Suomen kasvatustieteiden yhdistyksen aikakauskirja s. 334–343.
- SETÄLÄ, EEMIL NESTOR 1908: *Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi oppikoulua ja omin päin opiskelua varten.* Viides painos. Otava, Helsinki.
- 1916: *Kieliopin määritelmistä, oppisanastosta ja järjestelmästä.* Erään kielioppikomitean mietintöä koskevan ennakoarvostelun johdosta. – Suomen kasvatustieteiden yhdistyksen aikakauskirja s. 75–87.
- 1919: *Suomen kielen lauseoppi.* Yhdeksäs painos. Otava, Helsinki.
- SIRO, PAAVO 1964: *Suomen kielen lauseoppi.* Tietosanakirja oy, Helsinki.
- 1996: *Lauseopin periaatteita.* Toim. Pentti Leino. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.